

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра патологічної анатомії
Навчальний рік 2021-2022

СИЛАБУС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ

«ПАТОМОРФОЛОГІЯ»
(назва освітнього компоненту)

Освітній компонент основний

Форма здобуття освіти очна

Галузь знань 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність 221 «Стоматологія»

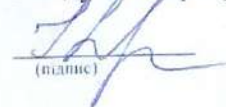
Освітньо-професійна програма «Стоматологія» другого (магістерського)
рівня вищої освіти

Курс другий, третій

Силабус навчальної дисципліни
розглянуто на засіданні кафедри
патологічної анатомії

Протокол від
“30” серпня 2021 року № 1

Завідувач кафедри

(підпис) I.V. Сорокіна
(ініціали, прізвище)

Схвалено методичною комісією
ХНМУ з проблем загальної
і передфахової підготовки

Протокол від
“31” серпня 2021 року № 1

Голова

(підпис) O.Yu. Вовк
(ініціали, прізвище)

РОЗРОБНИКИ СИЛАБУСУ:

1. Сорокіна Ірина Вікторівна – в.о. завідувача кафедри патологічної анатомії, д.мед.н., професор;
2. Галата Дар'я Ігорівна – завуч кафедри патологічної анатомії, к.мед.н, доцент;

ДАНІ ПРО ВИКЛАДАЧІВ, ЩО ВИКЛАДАЮТЬ ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ

1. Сорокіна Ірина Вікторівна – в.о. завідувача кафедри патологічної анатомії, д.мед.н., професор; iv.sorokina@knmu.edu.ua +38-057-707-73-33;
2. Галата Дар'я Ігорівна – завуч кафедри, к.мед.н, доцент; di.halata@knmu.edu.ua +38-057-707-73-33;
3. Марковський Володимир Дмитрович – д.мед.н., професор кафедри; +38-057-707-73-33;
4. Губіна-Вакулик Галина Іванівна – д.мед.н., професор кафедри; +38-057-707-73-33; hi.hubina-vakulik@knmu.edu.ua
5. Гаргін Віталій Віталійович – д.мед.н., професор кафедри; vv.harhin@knmu.edu.ua +38-057-707-73-33;
6. Гольєва Наталія Володимирівна – д.мед.н., професор кафедри; nv.holieva@knmu.edu.ua +38-057-707-73-33;
7. Кіхтенко Олена Валеріївна – д.мед.н., доцент кафедри ov.kykhtenko@knmu.edu.ua +38-057-707-73-33;
8. Омельченко Ольга Анатоліївна – к.мед.н., доцент кафедри; +38-057-707-73-33; oa.omelchenko@knmu.edu.ua
9. Горголь Наталія Іванівна – к.мед.н., доцент кафедри; ni.horhol@knmu.edu.ua +38-057-707-73-33;
10. Сімачова Алла Василівна – к.мед.н., доцент кафедри; av.simachova@knmu.edu.ua +38-057-707-73-33;
11. Наумова Ольга Володимирівна – к.мед.н., доцент кафедри; ov.naumova@knmu.edu.ua +38-057-707-73-33;
12. Плітень Оксана Миколаївна – к.мед.н., доцент кафедри; om.pliten@knmu.edu.ua +38-057-707-73-33;
13. Шапкін Антон Сергійович – к.мед.н., доцент кафедри; as.sharkyn@knmu.edu.ua +38-057-707-73-33;
14. Потапов Сергій Миколайович – д.мед.н., професор кафедри; +38-057-707-73-33; sm.potapov@knmu.edu.ua
15. Бочарова Тетяна Вікторівна – к.мед.н., доцент кафедри; tv.bocharova@knmu.edu.ua +38-057-707-73-33;
16. Калужина Оксана Володимирівна – к.мед.н., доцент кафедри; tv.bocharova@knmu.edu.ua +38-057-707-73-33;
17. Сидоренко Руслан Валеріанович – к.мед.н., асистент кафедри; rv.sydorenko@knmu.edu.ua +38-057-707-73-33;
18. Талапова Поліна Сергіївна – асистент кафедри ps.talanova@knmu.edu.ua; +38-057-707-73-33;

Консультації:

Очні консультації: місце проведення: кафедра патологічної анатомії пр. Науки, 4, м. Харків, головний корпус ХНМУ, 3 поверх за попередньою домовленістю;

Он-лайн консультації за попередньою домовленістю для чого необхідно написати листа на корпоративну пошту черговому викладачеві згідно графіку чергувань по кафедрі або викладачеві академічної групи, що дасть посилання до конференції у Google Meet, де відбуватиметься онлайн консультація.

Локація кафедри: пр. Науки, 4, м. Харків, головний корпус ХНМУ, 3 поверх

ВСТУП

Силабус навчальної дисципліни «Патоморфологія» складена відповідно до Освітньо-професійної програми “Стоматологія” та Стандарту вищої освіти України (далі – Стандарт) другого рівня (магістр) галузі знань 22 «Охорона здоров’я» спеціальності 221 «Стоматологія».

Опис навчальної дисципліни (анотація) Патоморфологія — навчальна дисципліна, яка дає поняття про структурне підґрунтя хвороб людини для поглибленого засвоєння фундаментальних основ медицини та клінічної картини захворювань з подальшим використанням одержаних знань у практичній роботі лікаря.

Патоморфологія як навчальна дисципліна ґрунтується на засвоєнні студентами анатомії та фізіології людини, гістології, цитології, ембріології та генетики, мікробіології, вірусології й імунології, біологічної хімії, медичної біології та медичної фізики. Засвоєння патоморфології інтегрується з вивченням патологічної фізіології та клінічних дисциплін.

Вивчення структурних основ хвороб людини складається з двох розділів: загальної та клінічної патоморфології (спеціальної патоморфології) і танатології.

Загальна патоморфологія закладає розуміння структурних основ клітинно-органної патології — типових загальнопатологічних процесів, сукупність яких зумовлює морфофункціональні прояви певних захворювань.

Спеціальна (клінічна) патоморфологія дає знання структурних основ розвитку хвороб людини та їх клінічних проявів, одужання, ускладнень і наслідків; знання змін захворювань, що розвиваються у зв’язку зі змінами умов життя людини та навколишнього середовища (патоморфоз); знання хвороб, що виникають унаслідок різноманітних медичних заходів – профілактичних, діагностичних, лікувальних, косметологічних, анестезіологічних, реанімаційних (патологія терапії, реанімаційна патологія, ятрогенії).

Танатологія закладає знання про причини, механізми та види смерті хворих, на яких ґрунтується сучасна випереджальна інтенсивна терапія.

Основи знання про організацію та призначення патологоанатомічної служби, прижиттєву патоморфологічну діагностику, навички аналізу та попередження діагностично-лікувальних помилок, а також видачі лікарського свідоцтва про смерть дає спеціальний біопсійно-секційний курс.

Основою патоморфології є патологічна анатомія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є структурне підґрунтя хвороб людини для поглибленого засвоєння фундаментальних основ медицини та клінічної картини захворювань із подальшим використанням одержаних знань у практичній роботі лікаря.

Роль та місце патоморфології у системі підготовки фахівців. Основою патоморфології є патологічна анатомія. Патологічна анатомія (від грец. pathos — страждання) — фундаментальна наука про структурні основи хвороб і патологічних процесів, яка висвітлює зміни в органелах, клітинах, міжклітинному матриксі, тканинах та органах хворої людини, а також причини й механізми смерті хворих. Патологічна анатомія є водночас і клінічною наукою та галуззю практичної медицини, вона відіграє центральну роль у прижиттєвій і посмертній діагностиці захворювань людини. Діагноз (грец. diagnōsis) у медицині — це розпізнавання, визначення хвороби. Лікарі-патологоанатоми (патологи), які працюють у лікувальних закладах і спеціалізованих патологоанатомічних бюро, розпізнають хвороби за життя хворих, а також після їх смерті. Без вивчення патоморфології неможливе розуміння структурних основ патологічних процесів, а також неможливе отримання жодної спеціалізації лікаря.

Міждисциплінарні зв'язки:

Пререквізити дисципліни: анатомія людини, фізіологія, гістологія, цитологія, ембріологія;

Кореквізити дисципліни: патологічна фізіологія, пропедевтика педіатрії, загальна хірургія;

Постреквізити дисципліни: педіатрія, неонатологія, сімейна медицина, акушерство та гінекологія, генетика, дитяча хірургія, інфекційні хвороби.

Посилання на сторінку навчальної дисципліни в MOODLE
<http://distance.knmu.edu.ua/course/view.php?id=235>

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Метою вивчення навчальної дисципліни є вивчення мікроскопічної та ультрамікроскопічної будови структур людського організму, їх розвитку і змін у різноманітних умовах життєдіяльності для вивчення клініки, проведення диференційної діагностики і використання отриманих знань в практичній роботі лікаря з урахуванням вікових особливостей.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є

- 1) закладення основ знань щодо організації патологоанатомічної служби в Україні та її призначення;
- 2) вивчення студентами методів діагностики патологічних процесів та захворювань шляхом дослідження біоптатів та післяопераційного матеріалу (світова та електронна мікроскопія, імуногістохімія, ауторадіографія, гістохімія і цитохімія);
- 3) вивчення значення клініко-анатомічного аналізу як методу знань обставин виникнення захворювань, особливостей їх перебігу, причин та механізмів смерті, їх розвитку (морфогенез), структурних основ одужання, ускладнень та наслідків хвороб;
- 4) визначення структури клінічного та патологоанатомічного діагнозів (основне захворювання, ускладнення його, супутні захворювання, причина смерті), а також поняття: комбіноване основне захворювання, конкуруюче, поєднане та фонове з застосуванням Міжнародної класифікації хвороб X перегляду.

5) розглядання варіантів патоморфозу захворювань, що виникають у зв'язку з умовами життя людини, що змінюються, та внаслідок різноманітних лікувальних заходів (патологія терапії);

6) надання інформації щодо морфологічних і клінічних проявів хвороб на всіх етапах їх розвитку, узагальнення навичок клініко-анатомічного аналізу, синтетичного аналізу діагностичних ознак хвороб і вірного їх тлумачення в причинно-наслідкових співвідношеннях;

7) визначення ролі клініко-анатомічних конференцій, лікувально-контрольної комісії та комісії по вивченню смертельних наслідків.

1.3. Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна (взаємозв'язок з нормативним змістом підготовки здобувачів вищої освіти, сформульованим у термінах результатів навчання у ОПП та Стандарті).

1.3.1. Вивчення навчальної дисципліни забезпечує опанування студентами **компетентностей:**

Загальні компетентності:

- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, здатність вчитися і бути сучасно навченим
- Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях
- Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності
- Здатність до адаптації та дії в новій ситуації
- Здатність приймати обґрунтоване рішення; працювати в команді; навички міжособистісної взаємодії
- Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність спілкуватись іноземною мовою
- Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій
- Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків
- Здатність діяти соціально відповідально та свідомо

Фахові компетентності:

- Здатність до визначення необхідного переліку лабораторних та інструментальних досліджень та оцінки їх результатів
- Навички виконання медичних маніпуляцій
- Здатність до оцінювання впливу навколишнього середовища, соціально-економічних та біологічних детермінант на стан здоров'я індивідуума, сім'ї, популяції

Знання і розуміння:

- здобуття особою загальних та спеціальних фундаментальних і професійно-орієнтованих знань, умінь, навичок, компетентностей, необхідних для виконання типових професійних завдань, пов'язаних з її діяльністю в медичній галузі на відповідній посаді
- знання психофізіологічних особливостей людини, здоров'я людини, підтримки здоров'я, профілактики захворювань, лікування людини, здоров'я населення

Застосування знань та розумінь:

- здатність застосовувати набуті знання, навички та розуміння для вирішення типових задач діяльності лікаря, сфера застосування яких передбачена переліками синдромів та симптомів, захворювань, невідкладних станів, лабораторних та інструментальних досліджень, медичних маніпуляцій
- збір інформації про пацієнта
- оцінювання результатів опитування, фізичного обстеження, даних лабораторних та інструментальних досліджень
- встановлення попереднього клінічного діагнозу захворювання
- визначення характеру, принципів лікування захворювань
- виконання медичних маніпуляцій
- оцінювання впливу навколишнього середовища на стан здоров'я населення

Формування суджень:

- здатність здійснювати оцінку стану здоров'я людини та забезпечувати його підтримку з урахуванням впливу навколишнього середовища та інших факторів здоров'я

- здатність застосовувати набуті знання щодо існуючої системи охорони здоров'я для оптимізації власної професійної діяльності та участі у вирішенні практичних завдань галузі
- сформованість фахівця з належними особистими якостями, який дотримується етичного кодексу лікаря

1.3.2. Вивчення навчальної дисципліни забезпечує набуття студентами наступних **програмних результатів навчання:**

ПРН 1 - Володіти загальними та спеціальними фундаментальними та професійно-орієнтованими знаннями, уміннями, навичками, компетентностями, необхідними для виконання типових професійних завдань, пов'язаних з діяльністю в медичній галузі на відповідній посаді

ПРН 2. Володіти знаннями щодо психофізіологічних особливостей людини, здоров'я людини, підтримки здоров'я, профілактики захворювань, лікування людини, здоров'я населення

ПРН 3 – застосовувати набуті знання, навички та розуміння для вирішення типових задач діяльності лікаря, сфера застосування яких передбачена переліками синдромів та симптомів, захворювань, невідкладних станів, лабораторних та інструментальних досліджень, медичних маніпуляцій

ПРН 4 – проводити збір інформації про пацієнта

ПРН 5 – оцінювати результати опитування, фізичного обстеження, даних лабораторних та інструментальних досліджень

ПРН 6 – встановлювати попередній клінічний діагноз захворювання

ПРН 7 – визначати характер, принципи лікування захворювань

ПРН 16 – оцінювати вплив навколишнього середовища на стан здоров'я населення

ПРН 18 – здійснювати оцінку стану здоров'я людини та забезпечувати його підтримку з урахуванням впливу навколишнього середовища та інших факторів здоров'я

ПРН 20 – застосовувати набуті знання щодо існуючої системи охорони здоров'я для оптимізації власної професійної діяльності та участі у вирішенні практичних завдань галузі

ПРН 21 – дотримуватись етичного кодексу лікаря, що забезпечує сформованість фахівця з належними особистими якостями

1.3.3. Вивчення навчальної дисципліни забезпечує набуття студентами наступних **соціальний навичок (Soft skills):**

- управління інформацією
- вміння формувати власну думку та приймати рішення;
- емоційний інтелект;
- вміння спілкування з колегами та родичами пацієнтів.

2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь, ОПП	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	вечірня форма навчання
Кількість кредитів – 6,0	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я»	Нормативна	
Загальна кількість годин – 180	Спеціальність: 221 «Стоматологія»	Рік підготовки:	
		2-й	3-й
		Семестр	
		IV-й	V-й
Годин для денної (або вечірньої) форми навчання: аудиторних – 110 год. самостійної роботи студента – 70 год.	Освітній ступень: Другий (магістерський) ОПП: Медицина	Лекції	
		20 год.	10 год.
		Практичні, семінарські	
		40 год.	40 год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		35 год.	35 год.
Індивідуальні завдання:			
Вид контролю: іспит			

2.1 Опис дисципліни

2.2.1 Лекції

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет і завдання патоморфології. Основи танатології (народження і смерть людини, періоди танатогенезу, ознаки клінічної смерті, причини і ранні ознаки біологічної смерті, трупні зміни). Основні етапи розвитку патологічної анатомії. Методи патологоанатомічної діагностики. Клітинні дистрофії: галіново-краплинна, гідропічна, рогова, жирова. Патоморфологія накопичення складних білків (гіаліноз) та ліпідів.	2
2.	Патоморфологія кумуляції продуктів порушеного метаболізму. Розлади обміну заліза й метаболізму гемоглобіногенних пігментів, Патоморфологічні прояви порушення утворення меланіну, обміну нуклеопротейдів та міді. Звапніння (кальциноз) тканин. Утворення каменів.	2
3.	Гострі системні розлади кровообігу (гостра коронарна недостатність, шок) та системні розлади кровообігу при хронічній серцевій недостатності та їх наслідки. Регіонарні розлади кровообігу (гіперемія, ішемія, плазморагія, кровотеча та крововилив). Порушення утворення й обігу лімфи. Тромбоз. Емболія.	2
4.	Запалення: причини, морфогенез. Патоморфологія ексудативного запалення. Проліферативне (продуктивне) запалення: з утворенням загострених кондилом, навколо тварин-паразитів, інтерстиційне Продуктивне запалення, гранульоматозне запалення. Специфічне проліферативне запалення.	2
5.	Молекулярно-патоморфологічні основи імунної відповіді. Імунна система у пренатальний і постнатальний період. Патологія імунних процесів: амілоїдоз, реакції гіперчутливості, реакція відторгнення трансплантату. Імунна недостатність. Аутоімунні хвороби.	2
6.	Регенерація. Структурні основи фізіологічної адаптації органів і клітин. Морфологія процесів акомодатії клітин. Компенсаторно-приспосувальні процеси. .	2
7.	Онкогенез. Анатоомо-мікроскопічні особливості та види росту доброякісних і злоякісних пухлин. Морфологічна характеристика основних етапів розвитку злоякісних пухлин. Доброякісні та злоякісні неепітеліальні (мезенхімні) пухлини. Саркома: особливості розвитку й метастазування. Пухлини фібробластичного, міофібробластичного та фіброгістіоцитарного генезу. Пухлини з жирової та м'язової тканини, пухлини з судин. Клініко-морфологічна номенклатура пухлин. Пухлини з епітелію: доброякісні епітеліальні пухлини, рак (особливості розвитку й метастазування, основні гістологічні форми). Меланоцитарні пухлини.	2
8.	Пухлини гемопоетичної та лімфопроліферативної тканини.	2
9.	Атеросклероз та артеріосклероз. Ішемічна хвороба серця. Гіпертензія та артеріолосклероз. Гіпертонічна хвороба та симптоматичні артеріальні гіпертензії.	2
10.	Системні захворювання сполучної тканини з аутоімунізацією: ревматизм, системний червоний вовчак, ревматоїдний артрит системна склеродермія, дерматоміозит, хвороба Бехтерева. Хвороби ендокарда та міокарда: кардіоміопатії, ендокардити, міокардити, набуті вади серця	2

11.	Хвороби органів травної системи (гастрити, виразкова хвороба, рак шлунка, гепатити, гепатози, цироз печінки).	2
12.	Захворювання твердих тканин зуба (карієс, некаріозні ураження), пульпіт, періодонтит, періостит, остеомієліт щелепних кісток..	2
13.	Пухлини та пухлиноподібні процеси органів порожнини роту та щелепних кісток: одонтогенні та неодонтогенні пухлини, папілома, рак органів порожнини роту, передракові зміни (лейкоплакія), неепітеліальні пухлини, пухлини щелепних кісток (остеобластокластома, остеома, остеосаркома, фіброзна дисплазія, херувізм), щелепні кісти (фолікулярна кіста, кератокіста, кіста прорізування).	2
14.	Характеристика інфекційного процесу	2
15	Туберкульоз.	2
	Всього годин.	30

2.2.2 Семінарські заняття

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Методи навчання	Форми контролю
1				
2				
	Всього годин			

2.2.3 Практичні заняття

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Методи навчання	Форми контролю
1.	Вступ до патоморфології. Предмет і завдання патоморфології. Основні етапи розвитку патоморфології. Методи патологоанатомічної діагностики. Методики патоморфологічного дослідження.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
2.	Морфологічні зміни клітин як відповідь на стресорне та токсичне пошкодження (паренхіматозні/клітинні дистрофії) Клітинні дистрофії: гіаліново-краплинна, гідропічна, жирова.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий

			патологоанатомічного розтину померлого;	контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
3.	Морфологічні зміни екстрацелюлярного матриксу (строми) як відповідь на пошкодження (стромально-судинні дистрофії). Патоморфологія накопичення складних білків (гіаліноз) та ліпідів. Виснаження організму.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
4.	Патоморфологія кумуляції продуктів порушеного метаболізму. Розлади обміну заліза й метаболізму гемоглобіногенних пігментів, Патоморфологічні прояви порушення утворення меланіну, обміну нуклеопротейдів та міді. Звапніння (кальциноз) тканин. Утворення каменів.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
5.	Основи танатології. Некроз. Клініко-морфологічні форми некрозу. Селективна загибель спеціалізованих клітин: патогенно індукований апоптоз, селективна загибель клітин індукована імунною системою та руйнування клітин активованим комплексом.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
6.	Гострі системні розлади кровообігу (гостра коронарна недостатність, шок) та	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої	<u>Поточний контроль:</u> усне

	системні розлади кровообігу при хронічній серцевій недостатності та їх наслідки. Регіонарні розлади кровообігу (гіперемія, ішемія, плазморагія, кровотеча та крововилив). Порушення утворення й обігу лімфи. Порушення іонно-осмотичного та водного балансу, кислотно-основного стану.		освіті; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
7.	Порушення гемостазу: геморагічний синдром, тромбоз, ДВЗ-синдром. Емболія. Тромбоемболія легеневої артерії, танатогенез.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
8.	Підсумкове заняття. Практичні навички	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
9.	Запалення: причини, морфогенез. Патоморфологія ексудативного запалення.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.

				<i>контроль:</i> іспит.
10.	Проліферативне (продуктивне) запалення: з утворенням загострених кондилом, навколо тварин-паразитів, проміжне продуктивне запалення, гранульоматозне запалення. Специфічне проліферативне запалення.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<i>Поточний контроль:</i> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <i>Підсумковий контроль:</i> іспит.
11.	Молекулярно-патоморфологічні основи імунної відповіді. Імунна система у пренатальний і постнатальний період. Патологія імунних процесів: амілоїдоз, реакції гіперчутливості, реакція відторгнення трансплантату. Імунна недостатність. Аутоімунні хвороби.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<i>Поточний контроль:</i> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <i>Підсумковий контроль:</i> іспит.
11.	Регенерація. Структурні основи фізіологічної адаптації органів і клітин. Морфологія процесів акомодатії клітин. Компенсаторно-приспосувальні процеси.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<i>Поточний контроль:</i> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <i>Підсумковий контроль:</i> іспит.
2.	Розтин	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<i>Поточний контроль:</i> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль;

				індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
3.	Онкогенез. Анатомо-мікроскопічні особливості та види росту доброякісних і злоякісних пухлин. Морфологічна характеристика основних етапів розвитку злоякісних пухлин. Клініко-морфологічна номенклатура пухлин. Пухлини з епітелію: доброякісні органонеспецифічні епітеліальні пухлини, рак (особливості розвитку, метастазування, гістологічні форми).	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
4.	Доброякісні та злоякісні неепітеліальні (мезенхімні) пухлини. Саркома: особливості розвитку й метастазування. Пухлини фібробластичного, міофібробластичного та фіброгістіоцитарного генезу. Пухлини з жирової та м'язової тканини, пухлини з судин.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
5.	Меланоцитарні пухлини. Особливості пухлин дитячого віку. Ембріональні пухлини. Герміногенні пухлини. Тератоми та тератобластоми. Пухлини «дорослого типу».	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
6.	Розтин.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої	<u>Поточний контроль:</u> усне

			освіті; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
7.	Підсумкове заняття. Практичні навички.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
8.	Анемії. Тромбоцитопатії.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
9.	Пухлини гемопоетичної тканини. Пухлини лімфоїдної тканини	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий</u>

				<i>контроль:</i> іспит.
0.	Артеріосклероз та атеросклероз. Ішемічна хвороба серця.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<i>Поточний контроль:</i> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <i>Підсумковий контроль:</i> іспит.
1.	Гіпертензія та артеріосклероз. Гіпертонічна хвороба та симптоматичні артеріальні гіпертензії.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<i>Поточний контроль:</i> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <i>Підсумковий контроль:</i> іспит.
2.	Системні захворювання сполучної тканини з аутоімунізацією: ревматизм, системний червоний вовчак, ревматоїдний артрит системна склеродермія, дерматоміозит, хвороба Бехтерева. Хвороби ендокарда та міокарда: кардіоміопатії, ендокардити, міокардити, набуті вади серця.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<i>Поточний контроль:</i> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <i>Підсумковий контроль:</i> іспит.
3.	Церебро-васкулярні хвороби. Постреанімаційна енцефалопатія та синдром смерті мозку. Нейродегенеративні (нейродистрофічні) (хвороба Альцгеймера) та демієлінізуючі захворювання	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування	<i>Поточний контроль:</i> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль;

	(розсіяний склероз). Неврити (нейропатії). Пухлини центральної нервової системи (астрогліальні, олігодендрогліальні, епендимні, нейрональні, менингеальні), черепних і параспінальних нервів.		патологоанатомічного розтину померлого;	індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
4.	Захворювання органів дихання.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
5.	Підсумкове заняття. Практичні навички.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
6.	Хвороби стравоходу, шлунка та кишок, печінки та підшлунквої залози.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
7.	Пухлини та пухлиноподібні процеси органів порожнини	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з	<u>Поточний контроль:</u>

	роту та щелепних кісток: одонтогенні та неодонтогенні пухлини, папілома, рак органів порожнини рота, передракові зміни (лейкоплакія), неепітеліальні пухлини, пухлини щелепних кісток (остеобластокластома, остеома, остеосаркома, фіброзна дисплазія, херувізм), щелепні кісти (фолікулярна кіста, кератокіста, кіста прорізування).		здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль</u> : іспит.
8.	Захворювання слинних залоз - клініко-морфологічні особливості слинних залоз запальні захворювання, аутоімунні захворювання, слинокам'яна хвороба, пухлини та пухлиноподібні захворювання слинних залоз.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль</u> : усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль</u> : іспит.
9.	Захворювання твердих тканин зуба (карієс, некаріозні ураження), пульпіт, періодонтит, періостит, остеомієліт щелепних кісток.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль</u> : усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль</u> : іспит.
0.	Хвороби пародонту, запальні захворювання губ, язика, ясен, слизової оболонки рота. Вади розвитку обличчя, шиї та органів ротової порожнини	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль</u> : усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання;

				реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
1.	Хвороби нирок.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
2.	Гіпоталамо-гіпофізарні порушення. Патологія надниркових залоз. Патологія щитоподібної залози. Патологія ендокринного апарату підшлункової залози.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
3.	Підсумкове заняття. Практичні навички	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
4.	Загальні поняття інфекційної патології людини. Класифікація інфекційних хвороб. Кишкові інфекційні хвороби. Хвороби, збудниками	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування;

	яких є найпростіші та гельмінти.		відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
5.	Вірусні повітряно-краплинні інфекції. ВІЛ-інфекція та СНІД. Сказ. Рикетсіози. Пріонові інфекції.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
6.	Дитячі інфекції.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
7.	Туберкульоз.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.

8.	Сепсис. Особливо небезпечні (конвекційні, карантинні) інфекції. Сифіліс	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
9.	Підсумкове заняття. Практичні навички.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
	Всього годин	80		

2.2.4. Лабораторні заняття

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Методи навчання	Форми контролю
1				
2				
	Всього годин			

2.2.5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Методи навчання	Форми контролю
1.	Системні васкуліти: вузликосий періартеріїт, артеріїт Такаясу, скроневий (гігантоклітинний) артеріїт, гранульоматоз Вегенера, облітераційний тромбангіт,	10	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування;

	хвороба Кавасакі, Пурпура Шенляйн-Геноха, хвороба і синдром Рейно. Синдром Шегрена.		відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
2.	Морфологічні особливості органів зубощелепної системи та ротової порожнини. Вади розвитку обличчя, шиї й органів ротової порожнини.	10	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
3.	Хвороби щелеп, слинних залоз, губ, язика, м'яких тканин ротової порожнини.	10	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
4.	Захворювання кістково-м'язової системи. Паратиреоїдна остеодистрофія, остеопетроз, хвороба Педжета, фіброзна дисплазія, остеомієліт, хвороби суглобів, м'язові дистрофії, міастенія. Кісткоутворювальні та хрящоутворювальні пухлини.	4	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль:</u> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль:</u> іспит.
5.	Передпухлинні зміни та пухлини губ, язика, м'яких	10	творчі дискусії, обговорення; діалог з	<u>Поточний контроль:</u>

	тканин ротової порожнини. Стоматологічні прояви інших захворювань		здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль</u> : іспит.
6.	Хвороби пародонту, запальні захворювання губ, язика, ясен, слизової оболонки рота. Вади розвитку обличчя, шиї та органів ротової порожнини	10	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль</u> : усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль</u> : іспит.
7.	Хвороби жіночої та чоловічої статеві системи. Патологія вагітності, післяпологового періоду і плаценти. Захворювання молочної залози.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль</u> : усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий контроль</u> : іспит.
8.	Пре- та перинатальна патологія	4	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<u>Поточний контроль</u> : усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <u>Підсумковий</u>

				<i>контроль:</i> іспит.
9.	Патологія зміни хвороб, пов'язаних з харчуванням. Променева хвороба, лікарняна хвороба. Професійні хвороби.	2	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<i>Поточний контроль:</i> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <i>Підсумковий контроль:</i> іспит.
10.	Підготовка до підсумкового контролю за рік – ПНД(відповідно до вимог ми не виділяємо зараз годин на підготовку до занять)	8	творчі дискусії, обговорення; діалог з здобувачами вищої освіти; робота з макро- та мікропрепаратами; відвідування патологоанатомічного розтину померлого;	<i>Поточний контроль:</i> усне опитування; письмове опитування; тестовий контроль; індивідуальні завдання; реферати; <i>Підсумковий контроль:</i> іспит.
11.	Всього годин по дисципліні	70		

3. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

3.1. Оцінювання успішності навчання здобувачів освіти здійснюється на підставі чинної «Інструкції з оцінювання навчальної діяльності здобувачів освіти ХНМУ»

Поточний контроль (далі – ПК) проводиться викладачем академічної групи на кожному аудиторному занятті (крім лекцій) з метою перевірки рівня підготовки здобувачів освіти до виконання конкретної роботи. За результатами засвоєння кожної теми заняття виставляється оцінка з використанням 4-бальної системи (оцінка знань та вмінь аналізувати та трактувати як уміння та навички патологоанатома при вивченні тих чи інших патологічних процесів з питань з клінічної патології, та особливостей

заповнення медичних документів з питань організації та роботи патологоанатомічної служби згідно наказам МОЗ України та роботи прозектури, оформлення протоколу розтину).

Підсумкове заняття (далі – ПЗ) – це заняття, на якому проводиться оцінювання набутих компетентностей після логічно завершеної частини дисципліни (пошкодження клітини, онкогенез, соматична патологія, інфекційна патологія), що складається з сукупності навчальних елементів програми дисципліни (декількох тем). ПЗ проводиться на одному із практичних занять, приймається викладачем академічної групи. ПЗ включає контроль усіх видів підготовки (теоретичної, практичної, самостійної та інших), передбачених програмою навчальної дисципліни. За ПЗ виставляється оцінка, що є однією з оцінок ПК. Якщо в межах ПЗ за практичні заняття є незадовільні оцінки, то викладач зобов'язаний забезпечити здобувачу освіти можливість відповіді на додаткові питання з теми цих занять з подальшим виставленням оцінки у “Журнал обліку роботи академічної групи” та АСУ.

Поточна навчальна діяльність (ПНД) - це навчальна діяльність студента впродовж 5 семестру, яка контролюється науково-педагогічним працівником, що проводить заняття у групі. ПНД вважається виконаною, якщо здобувач в 5 семестрі відпрацював всі пропущені аудиторні заняття та лекції, а середній бал за всі теми ПК дорівнює 3 балам та вище, в такому разі у відомість виставляється відмітка «відпрацьовано» та вказується середній бал в 4-бальній системі (розраховується автоматично в межах функціоналу електронного журналу АСУ), або «невідпрацьовано», якщо здобувач в поточному семестрі має невідпрацьовані пропущені аудиторні заняття та лекції, або середній бал нижче за 3 бали.

Загальна навчальна діяльність (ЗНД) – це навчальна діяльність здобувача освіти впродовж всього періоду вивчення дисципліни (5 та 6 семестри). ЗНД вважається виконаною, якщо здобувач відпрацював всі пропущені аудиторні заняття, а середній бал за всі теми ПК дорівнює 3-ом балам та вище. Бали за ЗНД розраховуються як середнє арифметичне балів ПК

за всі теми 5 та 6 семестрів, автоматично в межах функціоналу електронного журналу АСУ. ЗНД визначається у балах від 70 до 120 та відміткою – «відпрацьовано», «невідпрацьовано» за таблицею 1.

Індивідуальні завдання здобувача освіти (далі - ІЗЗ) сприяють більш поглибленому вивченню здобувачем освіти теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Види індивідуальних завдань: Написання рефератів, підготовка презентацій, виготовлення наочних засобів

Терміни отримання, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються графіком, що розробляється кафедрою на кожний семестр. ІЗЗ виконується здобувачем освіти самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання ІЗЗ комплексної тематики кількома студентами.

ІЗЗ оцінюються в балах (не більше 10), що додаються до балів, набраних за ЗНД по закінченню вивчення дисципліни. Загальна сума балів за ЗНД та ІЗЗ не може перевищувати 120 балів.

Оцінювання дисципліни (далі – ОД) - це підсумковий контроль, що проводиться після засвоєння здобувачем освіти навчального матеріалу з дисципліни на підставі виконання ним певних видів робіт на практичних заняттях, виконання індивідуальних завдань та самостійної роботи. Оцінювання дисципліни проводиться по закінченні вивчення дисципліни у формі «іспиту».

У 5 семестрі, застосовується проміжний семестровий контроль у вигляді ПНД.

У 6 семестрі формою контролю є «іспит» і передбачається, що допуск до іспиту визначається у балах ЗНД від 70 до 120, при відсутності пропусків аудиторних занять та лекцій. Пропуски аудиторних занять та лекцій повинні бути відпрацьовані в обов'язковому порядку. Іспит оцінюється від 50 до 80 балів. Оцінка з дисципліни - є сума балів за ЗНД, ІЗЗ та іспиту і складає від 120

до 200 балів. Оцінювання засвоєння практичних навичок оцінюються за критеріями «виконав», «не виконав», оцінювання теоретичних знань за всіма темами дисципліни в день іспиту проводиться за таблицею 2.

Здобувачам освіти, які виконали вимоги програм навчальних дисциплін та були допущені до складання іспиту, але не склали його або не з'явилися виставляється оцінка Fx.

Здобувачам освіти, які були не допущені до складання іспиту, у зв'язку з недостатньою кількістю балів за ЗНД кафедра виставляє у відомість відмітку «не допущено» (оцінка F).

Здобувачу освіти, який допущений до складання іспиту, але не з'явився на його складання, кафедра виставляє у відомість відмітку «не з'явився» (оцінка Fx). Декан розглядає причину пропуску іспиту: «поважна» або «неповажна». У разі якщо неявка була «неповажною» декан виставляє відмітку «незадовільно».

Для проведення іспиту встановлюється розклад сесії, затверджений ректором ХНМУ, із зазначенням конкретних дат складання іспитів, які відведені за межі семестру.

Якщо іспит не складено, встановлюються дати перескладання під час канікул, до початку наступного семестру.

Після проведення іспиту відповідальний за організацію навчально-методичної роботи на кафедрі або викладач виставляють здобувачу освіти відповідну оцінку за таблицею 3 у індивідуальний навчальний план здобувача освіти та заповнює відомості успішності з дисципліни. Критерії оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів освіти представлені в таблиці 4.

Таблиця 1

Перерахунок середньої оцінки за поточну діяльність у багатобальну шкалу

4-бальна шкала	200-бальна шкала	4-бальна шкала	200-бальна шкала
5	120	3.91-3,94	94
4.95-4,99	119	3.87-3,9	93
4.91-4,94	118	3.83- 3,86	92
4.87-4,9	117	3.79- 3,82	91
4.83-4,86	116	3.74-3,78	90
4.79-4,82	115	3.7- 3,73	89
4.75-4,78	114	3.66- 3,69	88
4.7-4,74	113	3.62- 3,65	87
4.66-4,69	112	3.58-3,61	86
4.62-4,65	111	3.54- 3,57	85
4.58-4,61	110	3.49- 3,53	84
4.54-4,57	109	3.45-3,48	83
4.5-4,53	108	3.41-3,44	82
4.45-4,49	107	3.37-3,4	81
4.41-4,44	106	3.33- 3,36	80
4.37-4,4	105	3.29-3,32	79
4.33-4,36	104	3.25-3,28	78
4.29-4,32	103	3.21-3,24	77
4.25- 4,28	102	3.18-3,2	76
4.2- 4,24	101	3.15- 3,17	75
4.16- 4,19	100	3.13- 3,14	74
4.12- 4,15	99	3.1- 3,12	73
4.08- 4,11	98	3.07- 3,09	72
4.04- 4,07	97	3.04-3,06	71
3.99-4,03	96	3.0-3,03	70
3.95- 3,98	95	Менше 3	Недостатньо

Таблиця 2

Оцінювання теоретичних знань, якщо практичні навички оцінюються за критеріями «виконав», «не виконав»

Кількість питань	«5»	«4»	«3»	Усна відповідь за білетами, які включають теоретичну частину дисципліни	За кожен відповідь студент одержує від 10 до 16 балів, що відповідає: «5» - 16 балів; «4» - 13 балів; «3» - 10 балів.
1	16	13	10		
2	16	13	10		
3	16	13	10		
4	16	13	10		
5	16	13	10		
	80	65	50		

Таблиця 3

Відповідність оцінок за 200 бальною шкалою, чотирибальною (національною) шкалою та шкалою ECTS

Оцінка за 200 бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за чотирибальною (національною) шкалою
180–200	A	Відмінно
160–179	B	Добре
150–159	C	Добре
130–149	D	Задовільно
120–129	E	Задовільно
Менше 120	F, Fx	Незадовільно

Таблиця 4

Критерії оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів освіти

Оцінка	Критерії оцінювання
«Відмінно»	Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили
«Дуже добре»	Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна
«Добре»	Студент вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок
«Задовільно»	Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих
«Достатньо»	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні
«Незадовільно» з можливістю повторного складання семестрового контролю	Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу
«Незадовільно» з обов'язковим повторним вивченням	Студент володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів

залікового кредиту	
Зокрема, критерії оцінювання практичних навичок з дисциплін	
«Виконав»	Студент відповідає високому (творчому) рівню компетентності: студент виявляє особливі творчі здібності, без помилок самостійно демонструє виконання практичних умінь та володіє системними теоретичними знаннями (знає методику виконання практичних навичок, показання та протипоказання, можливі ускладнення, та ін.) та має здібності для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях.
«Виконав»	Студент самостійно демонструє виконання практичних умінь, допускаючи деякі неточності, які швидко виправляє, володіє теоретичними знаннями (знає методику виконання практичних навичок, показання та протипоказання, можливі ускладнення, та ін.)
«Виконав»	Студент демонструє виконання практичних умінь, допускаючи деякі помилки, які може виправити при корекції їх викладачем, володіє задовільними теоретичними знаннями (знає основні положення методики виконання практичних навичок, показання та протипоказання, можливі ускладнення, та ін.).
«Не виконав»	Студент не може самостійно продемонструвати практичні вміння (виконує їх, допускаючи грубі помилки), не володіє достатнім рівнем теоретичних знань (не знає методики виконання практичних навичок, показань і протипоказань, можливих ускладнень, та ін.).

3.2. Питання до іспиту

1. Клітина – основна одиниця безперервності життя. 2. Патологія клітини: клітинні мембрани, метаболізм клітини, клітинна дисплазія, метаплазія, генетичний апарат клітини. 3. Патологія клітинного ядра. Структура і розміри ядра (диплоїдів, поліплоїдія, анеуплоїдія). Функціональний стан ядра, характер і розподіл хроматину в ньому. 4. Зміна форми ядра клітини і їх кількості як прояв функціональних особливостей клітини при різних видах патологічних процесів. 5. Структура і розміри ядерця, ядерні включення при патології. 6. Патологія мітозу. Класифікація патології мітозу (І.А. Алов). Фактори зовнішнього середовища. 7. Хромосомні аберації та хромосомні

хвороби. Хвороба Дауна, синдром Патау і Едвардса. 8. Патологія цитоплазми. Зміна клітинних мембран (порушення мембранного транспорту, натрій-калієвий АТФ-насос). Гідропічна дистрофія, механізми розвитку. 9. Зміна проникності мембрани клітини ("хвороби гіперчутливості"), отруєння важкими металами (ртуть, уран), механізми розвитку. 10. Можливості визначення патологічного процесу на ультраструктурному рівні. Сучасні методи діагностики донекротичної стадії інфаркту міокарда. 11. Дистрофії. Класифікація дистрофій. Сучасні методи вивчення дистрофій. 12. Паренхіматозні дистрофії (клітинні). Класифікація їх. 13. Паренхіматозні диспротеїнози. Методи виявлення білка в тканинах. 14. Паренхиматозна жирова дистрофія. Методи виявлення жиру в тканинах. 15. Паренхиматозна вуглеводна дистрофія. Виявлення вуглеводів в тканинах. 16. Стромально-судинні білкові дистрофії. Мукоїдне, фибриноїдне набрякання. 17. Стромально-судинні білкові дистрофії. Гіаліноз. 18. Стромально-судинні білкові дистрофії. Амілоїдоз: характеристика амілоїдозу, морфогенез амілоїдозу. 19. Амілоїдоз. Класифікація, зовнішній вигляд органів, Гістохімічні реакції на амілоїд 20. Змішані дистрофії. Порушення обміну хромопротеїдів. Реакція на залізо. 21. Гемоглобіногенні пігменти. Види жовтяниць. Реакції на білірубін. 22. Тирозин - триптофанові пігменти. 23. Порушення обміну нуклеопроїдів. 24. Порушення обміну мінералів, їх роль і методи виявлення в тканинах. 25. Порушення обміну кальцію. Методи виявлення кальцію в тканинах. 26. Причини і механізми камінеутворення. Клінічна картина мікроелементозів. 27. Некроз. Некробіоз. Патобіоз. Апоптоз. 28. Клініко-морфологічні форми некрозу. Характеристика їх. Значення некрозу ускладнення. 29. Порушення кровообігу, його види. 30. Артеріальна гіперемія, її види. 31. Загальна та місцева венозна гіперемія, прояви її в органах. 32. Механізм і розвиток мускатної печінки та бурої індурації легенів. 33. Тромбоз. Причини і умови тромбоутворення, види тромбів, ускладнення тромбозу. 34. Емболія. Види її. 35. Інфаркт. Визначення, види інфарктів, ускладнення. 36. Кровотечі і крововиливи.

Термінологія. Механізми розвитку. ускладнення. 37. Порушення обміну тканинної рідини. Види набряків. 38. Шок. Види шоку по етіології і патогенезу. ДВС-синдром. Морфологічні зміни в паренхіматозних органах при шоці. 39. Запалення. Морфологічні ознаки. Термінологія, класифікація. 40. Ексудативне запалення. Фази ексудації. 41. Різновиди ексудативного запалення. Відмінність трансудату від ексудату. 42. Продуктивне запалення. Його види. 43. Специфічне запалення, відмінність його від банального. 44. Туберкульозне запалення. Динаміка тканинних реакцій, види гранульом. 45. Сифіліс як специфічне запалення. Типи тканинних реакцій при ньому. 46. Поняття про імуноморфологію. 47. Процеси пристосування (адаптації) і компенсації. 48. Компенсація. Фази компенсаторного процесу. 49. Гіпертрофія (гіперплазія). Види гіпертрофій. Організація. Метаплазія. Дисплазія. 50. Атрофія, її види. 51. Склероз. Класифікація склерозу з урахуванням етіології і патогенезу. Морфогенетичні механізми склерозу. 52. Визначення значення пухлини. Класифікація. Характеристика доброякісних і злоякісних пухлин, " пограничних " пухлин. Предрак. Види його. 53. Зовнішній вигляд пухлини. Види пухлинного зросту, види атипізму. Анаплазія. 54. Гістогенез і морфогенез пухлин. Термінологія і теорії пухлинного зросту. 55. Доброякісні і злоякісні пухлини з мезенхіми. 56. Зрілі та незрілі пухлини ЦНС. Особливості їх. 57. Доброякісні і злоякісні пухлини меланінутворюючої тканини. 58. Пухлини периферичної і вегетативної нервової системи. 59. Органоспецифічні доброякісні та злоякісні пухлини з епітелію. 60. Рак легені. Класифікація. Метастази. Ускладнення. 61. Клініко-анатомічні форми раку шлунку, метастазування, причини смерті хворих. 62. Клініко-анатомічні форми раку стравоходу, печінки, підшлункової залози і прямої кишки. 63. Пухлини молочної залози. Передрак молочної залози. 64. Пухлини матки і яєчників. 65. Гемобластози. Класифікація їх. 66. Лейкози гострі і хронічні. Гістогенетична їх класифікація. 67. Патологічна анатомія гострих і хронічних лейкозів. Причини смерті хворих. 68. Злоякісні лімфоми. Лімфогранулематоз. 69. Анемії. Класифікація і патологічна анатомія їх. 70.

Хвороби серцево-судинної системи. Ендокардити. Міокардити. Перикардити. 71. Вади серця. Набуті вади серця. Вроджені вади серця. Кардіосклероз. 72. Атеросклероз. Етіологія. Патогенез. Клініко-анатомічні форми, причини смерті. 73. Гіпертонічна хвороба. Етіологія і патогенез. Стадії, клініко-анатомічні форми. 74. Симптоматичні гіпертонії. Зміни в судинах при гіпертонічній хворобі. 75. Гостра та хронічна ішемічна хвороба серця. Причини смерті хворих. 76. Цереброваскулярні захворювання. Класифікація. Ускладнення. 77. Системні васкуліти. Класифікація їх згідно критеріїв морфологічної оцінки. Етіологія. Патогенез. Первинні і вторинні васкуліти. 78. Первинні васкуліти (неспецифічний аортоартеріт, вузликосий періартеріт, гранулематоз Вегенера, облітеруючий тромбангіт). Етіологія. Патогенез. Патологічна анатомія. 79. Хвороби сполучної тканини (ревматичні хвороби). Системний червоний вовчак. 80. Ревматизм. Клініко-анатомічні форми. Причини смерті хворих. Ускладнення. 81. Хвороби органів дихання. Гострі запальні захворювання легені. Класифікація. 82. Крупозна пневмонія, етіологія. Стадії, ускладнення, причини смерті хворих. 83. Вогнищеві пневмонії. Етіологія. Патогенез. Види їх, ускладнення. Причини смерті хворих. 84. Хронічні неспецифічні захворювання легені. Емфізема легені, її види. 85. Інтерстиційні хвороби легень. Класифікація, етіологія, патогенез, патологічна анатомія. Вихід. 86. Пневмофіброз. Визначення поняття. Патанатомія. 87. Бронхіальна астма. 88. Ангіни. 89. Гострі і хронічні гастрити, класифікація і патанатомія їх. Вихід. 90. Виразкова хвороба шлунку і 12-палої кишки. Етіологія. Роль кампілобактера в механізмі розвитку виразкової хвороби 12-палої кишки. Ускладнення і причини смерті. Рак шлунку. 91. Ентерити і коліти. Морфологія і ускладнення. 92. Апендицит. Етіологія. Клініко-анатомічні форми. Ускладнення, причини смерті хворих. 93. Класифікація хвороб печінки по етіології і походженням. 94. Гепатози. Токсична дистрофія печінки. Етіологія, патогенез. Патанатомія, результат. 95. Гепатити (первинні). Клініко-анатомічні форми вірусного гепатиту, патанатомія, патогенез, результат. 96. Хронічний персистуючий гепатит.

Маркери антигенів вірусу гепатиту В. 97. Цирози печінки. Мексиканська класифікація їх, Результати. 98. Холецистити. Гострий і хронічний панкреатити. 99. Хвороби нирок. Класифікація їх. Дифузний гломерулонефрит. Класифікація. Клініко-анатомічні форми. Патанатомія. Ускладнення. 100. Гостра ниркова недостатність. Причини, патогенез, стадії, ускладнення. 101. Пієлонефрит. Нирково-кам'яна хвороба. Патанатомія, ускладнення, результат. 102. Нефротичний синдром. Амілоїдоз нирок. 103. Нефросклероз. Патанатомія. Уремія. 104. Хвороби статевих органів. Класифікація їх. Дисгормональні захворювання статевих органів у чоловіків і жінок. Патанатомія. Ускладнення. Вихід. 105. Хвороби вагітності та післяпологового періоду (аборт, передчасні пологи, позаматкова вагітність, гестоз). 106. Хвороби ендокринних залоз. Патологія гіпофіза. 107. Захворювання щитоподібної залози. Зоб. Види, ускладнення, причини смерті. 108. Адисонова хвороба. Хвороба і синдром Іценко-Кушинга. 109. Цукровий діабет. Етіологія. Патогенез. Патанатомія, ускладнення, причини смерті. 110. Авітаміноз. Рахіт. Цинга. Ксерофтальмія. Пелагра. Дефіцит вітаміну В12 і фолієвої кислоти. 111. Хвороби кістково-м'язової системи. Паратиреоїдна остеодистрофія. Етіологія, патогенез, патанатомія. Причини смерті. 112. Остеомієліт. Класифікація, патанатомія, причини смерті. 113. Фіброзна дисплазія. Класифікація, патанатомія. Ускладнення, причини смерті. 114. Сифіліс вроджений і набутий. 115. Токсоплазмоз і цитомегалія. 116. Поняття про пре- і перинатальну патологію. 117. Асфіксія новонароджених. Гемолітична хвороба новонароджених. Родова травма. 118. Черевний тиф. Стадії, клініко-морфологічні форми. Ускладнення, результат. 119. Бактеріальна і амебна дизентерії, ускладнення, причини смерті. 121. Чума: клініко-анатомічні форми, патанатомія, причини смерті. 122. Висипний тиф: патанатомія, причини смерті. 123. Зворотний тиф: патанатомія, причини смерті. 124. Малярія. 125. Сепсис. Класифікація, клініко-морфологічні форми, патанатомія, особливості сучасного сепсису. 126. Туберкульоз. Особливості сучасного туберкульозу. Сучасна класифікація. 127. Клініко-

морфологічні форми туберкульозу. Патанатомія їх. 128. Первинний туберкульоз. 129. Гематогенний туберкульоз. 130. Вторинний туберкульоз. 131. Професійні хвороби. Класифікація їх. Пневмоконіози. 132. Променева хвороба. 133. Патанатомія бойової травми. 134. ВІЛ-інфекція.

Стоматологія: 1. Карієс. Некаріозні ураження. 2. Гінгівіт. 3. Пародонтит. 4. Пародонтоз. 5. Запальні захворювання зубощелепної системи (остит, періостит, остеомієліт). 6. Кісти щелепних кісток. 7. Пухлиноподібні захворювання щелепи. 8. Пухлини щелепних кісток (одонтогенні і неодонтогенні). 9. Хвороби слинних залоз (запальні, слиннокам'яна хвороба, пухлиноподібні захворювання). 10. Хвороби губ, язика, м'яких тканин порожнини рота (хейліт, стоматит, глосит, передпухлинні зміни, пухлини).

3.5. Правила оскарження оцінки

ОД оголошується здобувачеві освіти одразу після складання підсумкового заняття. У разі, якщо здобувач освіти не згоден з оцінкою, що виставлена він може оголосити про це викладачеві академічної групи. В такому разі здобувач має можливість повторно скласти залік комісії, що складається з завідувача кафедри, завуча та викладача академічної групи.

4. ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ

Студенти зобов'язані систематично опановувати теоретичні знання та практичні навички, що передбачені навчальною програмою з дисципліни; завжди мати охайний зовнішній вигляд (білий халат, шапочка); вимикати мобільні пристрої під час проведення практичних занять та лекцій; виконувати правила внутрішнього розпорядку ХНМУ.

Під час занять дозволяється: залишати аудиторію на короткий час за потреби та за дозволом викладача; пити безалкогольні напої; фотографувати слайди презентацій; брати активну участь у ході заняття; заборонено: їсти (за виключенням осіб, особливий медичний стан яких потребує іншого – в цьому випадку необхідне медичне підтвердження); палити, вживати алкогольні і навіть слабоалкогольні напої або наркотичні засоби; нецензурно

висловлюватися або вживати слова, які ображають честь і гідність колег та професорсько-викладацького складу; грати в азартні ігри; наносити шкоду матеріально-технічній базі університету (псувати інвентар, обладнання; меблі, стіни, підлоги, засмічувати приміщення і території); галасувати, кричати або прослуховувати гучну музику в аудиторіях і навіть у коридорах під час занять. Не допускаються запізнення студентів на практичні заняття та лекції. Під час лекційного заняття студентам рекомендовано вести конспект заняття та зберігати достатній рівень тиші. Ставити питання до лектора – це абсолютно нормально. Практичні заняття передбачають активну участь під час обговорення в аудиторії, студенти мають бути готовими детально розбиратися в матеріалі, ставити запитання, висловлювати свою точку зору, дискутувати. Під час дискусії важливі: повага до колег, толерантність до інших та їхнього досвіду, сприйнятливність та неупередженість, здатність не погоджуватися з думкою, але шанувати особистість опонента, ретельна аргументація своєї думки та сміливість змінювати свою позицію під впливом доказів, я-висловлювання, коли людина уникає непотрібних узагальнювань, описує свої почуття і формулює свої побажання з опорою на власні думки і емоції, обов'язкове знайомство з першоджерелами. Вітається творчий підхід у різних його проявах. Від студентів очікується зацікавленість участю у міських, всеукраїнських та міжнародних конференціях, конкурсах та інших заходах з предметного профілю. Відвідування практичних занять та лекцій є обов'язковим.

Під час проведення практичного заняття староста групи призначає чергового студента, який повинен перед початком заняття забезпечити групу мікроскопами та мікропрепаратами відповідно до теми заняття та є відповідальним за чистоту і порядок в учбовій кімнаті та збереження обладнання, мікро- та макропрепаратів.

Студенти з особливими потребами повинні попередити викладача до початку занять, на прохання студента це може зробити староста групи. Якщо

у студента виникнуть будь-які питання, він може його завжди вирішити, перш за все, з викладачем або завучем кафедри, якщо це потрібно.

Охорона праці:

На першому занятті з курсу буде роз`яснено основні принципи охорони праці шляхом проведення відповідного інструктажу. Очікується, що кожен та кожна повинні знати, де найближчий до аудиторії евакуаційний вихід, де знаходиться вогнегасник, як їм користуватися тощо.

5. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Підчас проведення контролю знань студентів не допускаються списування, використання різного роду програмних засобів, підказки, користування мобільним телефоном чи іншими електронними пристроями.

Кафедра патологічної анатомії підтримує нульову толерантність до плагіату. Від студентів та студенток очікується бажання постійно підвищувати власну обізнаність в академічному письмі. На перших заняттях проводитимуться інформаційні заходи щодо того, що саме вважати плагіатом та як коректно здійснювати дослідницько-науковий пошук.

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- 1) Патоморфологія: нац. підруч. / В.Д.Марковський, В.О.Туманський І.В. Сорокіна та ін., за ред. В.Д.Марковського, В.О.Туманського. — К.: ВСВ «Медицина»,».2015 — 936с.,кольор.вид. ISBN 978-617-505-450-5
- 2) Основні стоматологічні захворювання : навчальний посібник : у 2 ч. Ч. 1. Карієс, пульпіт, періодонтит, періостит, остеомієліт / А. М. Романюк, Є. В. Кузенко, О. І. Кузенко та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2014. – 51 с.
- 3) Основні стоматологічні захворювання : навчальний посібник : у 2 ч. Ч. 2. Захворювання пародонта / А. М. Романюк, Є. В. Кузенко, О. І. Кузенко та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2014. – 52 с.

- 4) Кумар В. Основи патології за Роббінсом : пер 10-го англ. вид. : у 2 т. / Віней Кумар, абдул К. Аббас, Джон К. Астер ; наук. ред. пер. проф.: І. Сорокіна, С. Гичка, І. Давиденко. – К. : ВСВ “Медицина”, 2019. – XII, 420с.
- 5) Pathomorphology : textbook / I.V. Sorokina, V.D. Markovskiy, D.I. Halata et al. ; edited by I.V. Sorokina, V.D. Markovskiy, D.I. Halata. – Kyiv : AUS Medicine publishing, 2019. – 320 p. + 2 colour inserts (8p. + 12 p.).
- 6) Anderson's Pathology / Edited by John M. Kissane. The C.V. Mosby Company. – Toronto – Philadelphia, 1990. –2196 p.
- 7) Микролекции по специальной патоморфологии / А.П. Гасюк, Л.Г. Николенко, Н.В. Ройко и др. – Полтава: Украинская медицинская стоматологическая академия, 2011. – 128 с.
- 8) Клатт Э. Атлас патологии : пер с англ. / Э. Клатт. - Элби СПб, 2010. – 532 с.